

Здравко Милинковић, просветни саветник
у Републичком заводу
за унапређивање васпитања
и образовања СР Србије
Пета Зимска школа ликовних
педагога, Вршац, од 20. до 24. јануара 1986.

ОСНОВЕ ПРОГРАМА ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ

Ако се деси да нам садржај буде погодан и да га ставимо у однос према начину изражавања, тада ћемо уочити ситуацију да супротстављамо једну вредност (садржај), која има условно значење као вредност онаква каква је, другој (начину изражавања) коју претпостављамо, ишчекујемо или је ненадано добијамо. Све се то може десити у једном временском интервалу. У том случају време може бити основ за процеса који ће се одвијати у њему. Међутим, процеси зависе од покретача, а затим од средстава која могу знатно утицати на коначан исход с обзиром на њихов карактер и структуру.

Да би начин изражавања у даљем разматрању имао исту тежину као и садржај, потребно му је дати условни наслов. Код садржаја то нам се чини лакше, јер он собом носи извесно материјално значење, а налази се у материјалном свету.

Могао би се тумачити формом кориштења материјалних средстава за исказивање духовних вредности које су основ стваралачког чина. Неки естетичари под формом подразумевају лакши приступ садржајима, за разлику од облика који треба да има суштинско значење неког израза. У светлу тих питања начин изражавања има карактер мање претенциозности и може се у конвенцијама споразумевања наводити само као НАЧИН. У овом случају није намера да се ове вредности дефинишу, али оне могу послужити као основа за сагледавање односа САДРЖАЈА И НАЧИНА. По природи овог приступа (а не улазећи у друге вредности), такође од значаја за ликовну културу, однос између садржаја и начина изражавања у стваралачком чину има посебно место.

САДРЖАЈИ

Практични садржаји

Садржаји имају функцију оспособљавања ученика према утврђеним оквирима. То образовање подразумева препознавање различитих вредности садржаја. Таква знања могу бити применљива у свакодневници. Треба да буду доступна свима. Но, мора се имати на уму чињеница да се свака врста садржаја може довести на ниво практичности. То значи да и естетске вредности можемо свести на ниво прозаичности или тривијалности. Довољно је естетску вредност умножити и она тада више неће имати, првобитно значење. Из овога произлази да практичном садржају не може да се да прворазредни значај, али он заузима

значајно место у програму, и то као вредност која је захвална, за текстуално уобличавање по одређеним схемама.

Уколико би се практични садржаји узимали као једине вредности за ликовно описмењавање у том случају би дошло до неравнотеже у схватању ликовности као целине. Према постојећој инерцији ликовног образовања, практични садржаји су најпрепознатљивији, и, самим тим, најближи; зато се може десити да све оно што је непознато дође под третман непостојећег у корист препознатљивог.

Како се одређује овакав садржај? Конструкција линијом упућује на нове својство линије. Конструкција означава грађење, прављење, начин састављања и повезивања делова у целину. Линија може да буде средств о грађења облика, површина и простора и да их међусобно сједињује. То је пример који се најчешће појављује приликом преношења знања.

Или: разлике у материјализацији или илузији стварног могу се постићи унакрсно и употребом линије различитог правца, интензитета, смера, дебљине и количине. Интензитет линије зависи од материјала и алатке којом се цртач користи. Суви материјал (оловка, креда и угљен) омогућују линије слабијег интензитета, док туш и перо те четка и туш остављају трагове веће унутрашње снаге. Искуство о којем се овде говори сигурно носи и неке друге вредности - неки лични нерв, посебност рукописа, искрице живота које се осећају само у начину изражавања. Али примери су "очишћени" и доведени на ниво практичности, хладноће и стваралачке стерилности. Зато је погрешно ослањање искључиво на практични садржај, али је исто тако погрешно изоставити га у процесу учења.

Природно-математички садржаји

Ови садржаји се ослањају на биолошко постојање. У корелативном су односу с практичним садржајима, а проналазе се у природно-математичком подручју у мери која је условљена начином изражавања. Животни трептај у материјалност и структуралности сваке врсте омогућава тражење, проналажење, откривање и си.

На пример, птица у лету у сваком тренутку премешта тело у неки нови део простора. Та животност ствараоцу омогућава опажања увек нових вредности а на основу природног подстицања. Или, један други приступ. Померање птичјег тела при чему је кретање сваке његове тачке праволинијско а свака његова тачка прелази једнак део пута - може да се назове транслацијом. То је једна врста математичког прелазивања, дакле, доказ различитих вредности које су условљене различитим одређењима за опажање и саопштавање. Постојеће стално кретање у природи присутно је у сваком делићу материје. Ми, у ствари, видимо различите структуре које можемо изразити ликовним језиком користећи одговарајуће технике.

Друштво-економски садржаји

Та Област људске делатности условљава и посебан вид понашања према појавама у друштву и околини, према потрошним материјалима тражећи у њима особену изражајност. Узмимо пример позног феудализма када су настале промене

у начину производње, када су занатске радионице замењене мануфактурним, када су послови дељени на фазе у којима су учествовале групе радника и кад је производ постао дело многих руку. Изграђени су нови односи зановани на економској и политичкој подлози. Створени су нови облици културе, нове супротности, све то постаје део стварности о којој може да се донесе суд и на коју може да се утиче различитим средствима.

Можемо се замислити суочени с питањем о томе колико уништавање употребне функције и потрошне предодређености предмета отвара могућност за развој критичког односа према стварности. Акцијом уништавања материјала до његове неупотребљивости указује се на појаве опречних значења: смисао-бесмисао, подизање-рушење, благостање-беда, здравље-болест, живот-смрт. То је истовремено постојање логичног и алогичног у животном процесу, мада овакав начин није правило стваралачког понашања. Загађивање биосфера, рецимо, један је од најштетнијих облика активности савременог човека. Треба реаговати. Којим средствима и на који начин? Друштвени организам је сложен и саткан од различитих вредности; један његов део је и ликовно стваралаштво.

Психички садржаји

Људи нису само рационална бића која ће се понашати и радити према унапред утврђеним задацима, већ и бића са осећањима која могу имати знатног утицаја на крајњи исход, ради се о садржајима који се пројектују из њега самог (Човека) као спољном свету. Имајући у виду сложеност и структуру човекове личности навестћемо само нека осећања која могу имати карактер садржаја.

Када употребом различитих материјала покушамо да изразимо своја осећања, то може да буде нова вредност. Реаговања на ситуације које су за нас непознате или опасне исказују се као страх који понекад може да нарасте и да прерасте у доживљај ужаса. То је стање немоћи које подстиче бежање обузданост или скупљање ради сигурности. Када смо нечим незадовољни или ометени, осећамо гнев и бес. Тада се појачава машта агресивности. Радост и жалост су супротна осећања: једно је изазвано постигнутим циљем, а друго неуспехом или неким губитком. Осећања бола, стида и кривице, љубави или мржње само су делови сложене човекове личности. Такав човек стваралац има могућност да се непосредно и спонтано изражава (неким средствима).

НАЧИН ИЗРАЖАВАЊА

Начин изражавања је, у ствари живот нематеријалних вредности у материјалним садржајима. Доживљавање нематеријалног, духовног света на основу односа материјалних облика светлина, боја..., а када доживимо нематеријално, можемо (али не морамо) да заборавимо материјално. Представљање временских дистанци симболима прошлости и садашњости, утицање на доживљавање времена и простора између симбола прошлости и садашњости, условљено је знањем, сваког појединца и ствараоца и примаоца о свим процесима задатог времена и простора, затим заустављање времена, вођење у сусрет с временом, претпостављање доживљаја у сусрету са делима насталим у минулим вековима.

У процесу настајања нематеријална вредност у саживљава се са својим одговарајућим садржајем. такво јединство прелази у означену смисаону целину, која се карактерише природом материјала и опажајним факторима аутора. Творац дела нас неће водити пред објект опажања да нам укаже на сву сложеност личног доживљаја, него ће се определити за најприкладнији начин саопштавања, који је њему спознатљив, за материјале који су најближи природи објекта пбсметрања. У процесу опажања стваралац ће се - с обзиром на своја танана осећања, проживљавајући садржај са искуственим вредностима - определити на меру исказа. Осећај мере је основ препознатљивости. Избор садржаја и средстава, осећање покретачке снаге у опажању, превођење једног опажаја (тактилног или аудитивног и у други визуелни) и затим, у ликовни и чини укупност стварања.